

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ผักพื้นบ้าน คือ พืชผักในท้องถิ่น หาง่าย ปลูกง่าย ตามป่าเขา หนองบึง หรือนำมาปลูกเพื่อสะดวกในการเก็บมาบริโภค มีประโยชน์ต่อสุขภาพ ที่เรียกว่า สมุนไพรใช้สำหรับสร้างภูมิคุ้มกัน จะบริโภคตามฤดูกาล สร้างความสมดุลให้กับร่างกายที่ประกอบด้วยธาตุทั้ง 4 (ธาตุไฟ ลม น้ำ และดิน) ที่สำคัญ ผักพื้นบ้านเป็นไม้พื้นเมือง เป็นสายพันธ์ที่แข็งแรง เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศ และภูมิประเทศของประเทศไทย ทำให้เราได้บริโภคพืชผักปลอดภัยจากสารเคมียาฆ่าแมลง และปุ๋ยเร่งการเจริญเติบโตด้วยเหตุนี้ผักพื้นบ้านจึงเป็นแหล่งอาหารที่หาได้ง่ายในชุมชน ชาวบ้านนิยมปลูกไว้เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน หรือนำมาขายเพื่อเพิ่มรายได้ นอกจากนี้ผักพื้นบ้านจะเป็นผักที่มีรสชาติที่หลากหลายเป็นเอกลักษณ์แล้วที่สำคัญผักพื้นบ้านมีประโยชน์และมีคุณค่าทางโภชนาการมากมายเป็นประโยชน์ต่อสุขภาพ มีทั้งใยอาหารช่วยในเรื่องของระบบขับถ่าย มีสารอาหารต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย มีสารต้านอนุมูลอิสระ เช่น เบตาแคโรทีน วิตามินซี เป็นต้น ผักพื้นบ้านสามารถแบ่งตามการนำส่วนต่างๆ ของพืชมาบริโภคเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) ใบ และยอด เช่น ผักบุ้ง ผักตำลึง ยอดชะอม 2) ราก หัว และ เหง้า เช่น ขิง ข่า ขมิ้น 3) ดอก เช่น ดอกขจรดอกโสน ดอกสะเดา 4) ผล เช่น สะตอ มะรุ้ม มะเขือ น้ำเต้า เป็นต้น

มนุษย์เราที่เกิดมาต้องรู้จักดูแลสุขภาพของตนเอง โดยใช้อาหารจากผักพื้นบ้านที่เป็นผลผลิตทางธรรมชาติจากธาตุไฟ ลม น้ำ และดิน ภายนอกร่างกายมาปรับธาตุภายในร่างกายให้สมดุลด้วยการบริโภคอาหารบำรุงธาตุทั้งสี่ และบำรุงธาตุที่เป็นธาตุเจ้าเรือนของตนให้มากกว่าธาตุอื่นจะได้ไม่เจ็บป่วย ถ้าเกิดไม่สมดุลขึ้นมักจะเจ็บป่วยด้วยโรคที่เกิดจากจุดอ่อนด้านสุขภาพของแต่ละคนตามธาตุเจ้าเรือน จึงเป็นที่มาของการบริโภคอาหารตามธาตุเจ้าเรือน โดยใช้รสและสรรพคุณของอาหารเป็นยา เพื่อส่งเสริมสุขภาพและปรับสมดุลของร่างกายใช้ป้องกันการเจ็บป่วยที่อาจเกิดขึ้นได้ ประกอบกับปัจจุบันแนวคิดทางด้านสุขภาพที่เน้นความสอดคล้องกับธรรมชาติ ภายใต้งานของภูมินิเวศน์และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งแต่ละท้องถิ่นก็มีภูมิปัญญาในการจัดการสุขภาพของตนเอง และการพึ่งพาตนเองได้ ดังจะเห็นว่ามิติการสร้างเสริมสุขภาพชุมชนเป็นวิถีชีวิต วิถีปฏิบัติ ด้านอาหาร และสมุนไพร พิธีกรรม ประเพณีและระบบการแพทย์พื้นบ้าน ซึ่งจากงานวิจัยที่พบว่า การดูแลรักษาสุขภาพของชุมชน มีการใช้สมุนไพรทั้งในด้านการรักษา การส่งเสริมสุขภาพ และการป้องกันโดยการใช้พืชสมุนไพรทั้งในการบำบัดรักษา ใช้ประกอบในการทำอาหารเพื่อเป็นอาหารเสริมและการส่งเสริมให้มีสุขภาพดีด้วยการกินอาหารที่ปรุงด้วยพืชผักสมุนไพร ผักพื้นบ้านที่มีสรรพคุณเป็นยา

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผักพื้นบ้าน อันหมายถึง พรรณพืชผักพื้นบ้านหรือพรรณไม้พื้นเมืองในท้องถิ่นที่ชาวบ้านนำมาบริโภคเป็นผักตามวัฒนธรรมการบริโภคของท้องถิ่นที่ได้มาตามแหล่งธรรมชาติ จาก สวน นา ไร่ หรือชาวบ้านนำมาปลูกไว้ใกล้บ้านเพื่อสะดวกในการนำมาบริโภคนั้นมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนทั้งทางด้านอาหาร สุขภาพ เศรษฐกิจที่เชื่อมโยงไปถึงความเชื่อและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนและผักพื้นบ้านเหล่านี้ อาจมีชื่อเฉพาะตามท้องถิ่น และนำไปประกอบอาหารพื้นเมืองตามกรรมวิธีเฉพาะแต่ละท้องถิ่นอาจกล่าวได้ว่า

ผักพื้นบ้านมีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพอนามัย และอาจถือได้ว่าเมื่อนำผักพื้นบ้านมาบูรณาการเข้ากับกระบวนการหรือวิธีการในการประกอบอาหาร การนำไปเป็นยารักษาโรคหรือสร้างเสริมสุขภาพ ก็อาจสรุปได้ว่าทั้งตัวพืชผักพื้นบ้านและกระบวนการ และการนำไปใช้ประโยชน์ในแง่มุมมองต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนนั้นถือได้ว่าเป็นความรู้และภูมิปัญญาของท้องถิ่น ที่ควรได้รับการจัดการที่ดีเพื่อประโยชน์ของชุมชนในระยะยาว

อำเภอแม่แตงมีประวัติความเป็นมาตั้งแต่ พ.ศ. 2418 ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงรับสั่งให้พระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนคร เชียงใหม่ จัดตั้งแขวงเมืองแกนขึ้นที่บ้านเป่า เรียกว่า แขวงบ้านเป่าเมืองแกน เพราะการคมนาคมสมัยนั้นต้องอาศัยทางแม่น้ำปิงเป็นหลัก ต่อมา พ.ศ. 2435 ได้ย้ายไปตั้งอยู่บ้านเมืองกีด ตำบล กีดช้าง เรียกว่า แขวงเมืองกีด ต่อมาปี พ.ศ. 2437 ได้ย้ายไปตั้งที่บ้านวังแดง ตำบลอิน ทิล เรียกว่า แขวงเมืองแกนอีกครั้งหนึ่ง ต่อมา พ.ศ. 2439 ได้ย้ายไปตั้งที่บ้านแม่กะ ตำบลแม่ แตง เรียกว่า แขวงแม่กะ ต่อมา พ.ศ. 2450 ได้ย้ายมาตั้งที่บ้านเหล่า (ป่าเส้า) ตำบลสัน มหาพน ทางการได้ยกฐานะเป็นอำเภอมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2450 เรียกว่าอำเภอสันมหาพน แต่เนื่องจาก อำเภอสันมหาพนตั้งติดกับลำน้ำแม่แตง จึงเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอแม่แตง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2458 เป็นต้น มา และได้ย้ายที่ว่าการอำเภอออกมาตั้งอยู่ในที่ปัจจุบัน เมื่อ พ.ศ. 2502 มีพื้นที่ 1,362.784 ตร.กม. (ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ, 2551) ซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ทั้งแม่น้ำ ป่าไม้ วนอุทยาน และ อุทยานแห่งชาติ ชาวบ้านจึงดำรงชีวิตด้วยการพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์ จากผักพื้นบ้านในการนำมาบริโภคเป็นอาหารซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดรุ่นสู่รุ่น อาศัย การเรียนรู้และจดจำจากประสบการณ์ แต่ยังไม่มีการบันทึกไว้อย่างใด

ผักพื้นบ้านมากมายหลายชนิด เช่น ผักแค ชะอม มะรุม ผักปลิง ผักกูด บวบหอม ตำลึง พักทอง ผักบุ้ง ผักโขม บุก คาวตอง ยอดมะกอก ผักแว่น ชিং ข่า ตะไคร้ ผักชีไทย ผักชีฝรั่ง เป็นต้น ที่ทำให้ผู้บริโภคได้รับประโยชน์อย่างมากจากการบริโภคนอกเหนือจากความอร่อย ผักพื้นบ้านยังเป็น ผักที่ปลอดภัยสารเคมีเองจากผักพื้นบ้านไม่ค่อยมีโรค และแมลงมารบกวน ซึ่งเป็นอีกเหตุผลหนึ่ง ที่ทำให้ผักพื้นบ้านได้รับความนิยมนิยมจากผู้บริโภคที่รักสุขภาพ ซึ่งความจริงแล้ว ผักพื้นบ้านหลายชนิด เป็นผักที่ชาวบ้านบริโภคมาช้านาน ต่อมาจึงได้มีการปลูกในเชิงการค้า เพื่อตอบสนองความต้องการ ของผู้บริโภคขณะเดียวกันเกษตรกรก็สนใจปลูกผักพื้นบ้านเป็นอาชีพกันมากขึ้น ชาวบ้านใช้ประโยชน์ ในการ ทำอาหารป่า เก็บของป่า พืชผักพื้นบ้านออกจำหน่ายตามฤดูกาลของผักแต่ละประเภท เหล่านี้ ล้วนต้องอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชผักพื้นบ้านซึ่งปัจจุบันอาจถูกเลื่อนลิม หรือสูญหายได้ การรวบรวม สารสนเทศพืชผักพื้นบ้านในป่าชุมชนและบริเวณชุมชนในอำเภอแม่แตง ได้เห็นความสำคัญของผักพื้นบ้านและ ใช้ประโยชน์ซึ่งผลที่ได้จะนำไปสู่การอนุรักษ์ฟื้นฟูและการใช้ ประโยชน์สำหรับ ชุมชนและใช้สำหรับนักวิจัยในการทำงานใช้อ้างอิง พัฒนาต่อไป

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการอนุรักษ์ พืชผักพื้นบ้าน โดยการนำเอาเทคโนโลยีทางด้านคอมพิวเตอร์มาประยุกต์ใช้ในการจัดการฐานข้อมูล เพื่อรวบรวมสารสนเทศและเผยแพร่ข้อมูลและให้บริการข้อมูลสารสนเทศแก่คนในชุมชน โดย กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมบทบาทของคนในชุมชนที่จะนำ ศักยภาพของคนในชุมชนมาใช้ในการพัฒนาประเทศ ตลอดจนการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่สังคม รวมถึง

การขับเคลื่อนและผลักดันให้อำเภอแม่แตง พัฒนาไปสู่ชุมชนที่มีความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพ โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงโดยการปลูกเองในครัวเรือน ในชุมชน และการประกอบอาหารประจำวันของมนุษย์ และสัตว์เลี้ยง เป็นยาสมุนไพรเพื่อใช้ในการบำบัด รักษาโรค ใช้ประกอบพิธีกรรม การแปรรูปเป็นยาสมุนไพรสร้างความตระหนักของคนในชุมชน โดยสร้างเครือข่ายในกลุ่มชุมชนและสร้างแนวทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์การอนุรักษ์พืชผักพื้นบ้าน ให้เป็นสมุนไพรของชุมชนบ้านเอาไว้ไม่ให้สูญหายและปรับปรุงพัฒนาใช้ประโยชน์ ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตในชุมชนและสังคมในปัจจุบันและ อนาคตนำไปสู่การพัฒนาทรัพยากรในชุมชนอย่างยั่งยืน เนื่องจากผักพื้นบ้านเป็นส่วนหนึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ส่งเสริมให้ชุมชนได้มีโอกาสพัฒนาศักยภาพในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับข้อมูลผักพื้นบ้านต่างๆ ได้ด้วยตนเอง เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลผักพื้นบ้านที่ได้จัดทำขึ้นร่วมกัน ส่งเสริมการพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีการส่งเสริมพัฒนาการปลูกเลี้ยงและขยายพันธุ์อย่างเป็นระบบเพื่อการค้าอาจสามารถพัฒนาเป็นพืชเศรษฐกิจใหม่ขึ้นได้ ซึ่งสามารถช่วยให้มีการใช้ประโยชน์ จากพืชท้องถิ่นได้ อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวทางการดำเนินงานตามกรอบแผนแม่บทของโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) ในด้านการจัดทำฐานข้อมูลดิจิทัล ด้านการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในด้านต่าง ๆ อีกด้วย

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อพัฒนาระบบฐานข้อมูลการใช้ประโยชน์ผักพื้นบ้านในพื้นที่ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
- 1.2.2 เพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้การใช้ประโยชน์ผักพื้นบ้านและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการอนุรักษ์พืชผักพื้นบ้านให้ชุมชน

1.3 ขอบเขตของโครงการวิจัย

- 1.3.1 ขอบเขตเนื้อหา
จัดทำระบบฐานข้อมูลการใช้ประโยชน์ผักพื้นบ้านในพื้นที่ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
- 1.3.2 ขอบเขตพื้นที่
พื้นที่อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
- 1.3.3 ขอบเขตเวลา
ระยะเวลา 12 เดือน
- 1.3.4 ขอบเขตประชากร
ประชากรในพื้นที่ ได้แก่ บุคคลในชุมชน อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

ระบบฐานข้อมูล หมายถึง ระบบฐานข้อมูลการใช้ประโยชน์ผักพื้นบ้านในพื้นที่ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ผักพื้นบ้าน หมายถึง พืชผักในท้องถิ่น อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ภูมิปัญญา หมายถึง การใช้ประโยชน์จากผักพื้นบ้านในการนำมาบริโภคเป็นอาหาร

1.5 ประโยชน์

1.5.1 ได้ระบบฐานข้อมูลผักพื้นบ้านในพื้นที่ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

1.5.2 ได้เครือข่ายการเรียนรู้การใช้ประโยชน์ผักพื้นบ้านและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการอนุรักษ์พืชผักพื้นบ้านให้กับชุมชน

